

Asia: VN/16052/2021

## **Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportti**

### **Lausunnonantajan lausunto**

#### **Miten työryhmän raportti onnistuu sanoittamaan ja viestimään kulttuurialan tilannetta ja kehittämishaasteita alan jälleenrakennuksen ja vahvistamisen tarve huomioiden?**

Sanasto kiittää mahdollisuudesta lausua kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän raportista.

Sanasto on kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme yli 15 000 kirjailijaa ja kääntäjää.

Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportissa on nostettu hyvin esiin kulttuurin ja luovan alan nykytilanne ja kipukohtia koskien sekä laajemmin koko luovaa alaa että eri kulttuurialoilla toimivia tekijöitä. Arvostamme erityisesti lähestymistapaa, jossa ymmärretään paitsi kulttuurin itseisarvo, myös sen yhteiskunnallinen ja taloudellinen lisäarvo sekä kasvupotentiaali. Kulttuuriin investoidut eurot eivät ole vain tukea, vaan myös tuottava sijoitus.

Luovien alojen toimintaedellytysten parantamiseksi raportissa esitellään monia tärkeitä toimenpide-ehdotuksia, jotka vievät alaa oikeaan suuntaan. Niiden toteuttaminen vaatii kuitenkin puoluerajat ylittävää poliittista tahtoa, ministeriöiden yhteistyötä ja rahoitusmalleja etenkin julkiselta sektorilta. On tärkeää pitää huolta siitä, että nämä ehdotukset eivät jää vain ehdotuksiksi. Lisäksi on hienoa, että raportissa on jo esitetty vastuutahoja ja useissa ehdotuksissa on myös euromääräinen arvio rahoituksen tarpeesta.

Kokonaisuutena Sanasto pitää raporttia oikein onnistuneena avauksena kulttuurialan kehittämiseksi ja toimintaedellytysten edistämiseksi.

**Mitkä raportin toimenpide-esityksistä ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa (max 5)?**

1) Toteutetaan sisällöntekijöiden asemaan ja luoviin aloihin vaikuttavat EU-direktiivit Suomessa. Nyt jo eduskuntakäsittelyssä olevan DSM-direktiivin implementoinnin jälkeen tekijänoikeuslain uudistamista on jatkettava kansallisten muutostarpeiden osalta. Lisäys sivulle 18:

”Tekijänoikeusdirektiivin kansallisen voimaansaattamisen jälkeen tulee käynnistää kansallisten tekijänoikeuslain muutostarpeiden toteuttaminen.”

2) Taiteen ja kulttuurin rahoituksen nostaminen yhteen prosenttiin kaikista valtion talousarvion menoista (sivu 15).

3) Julkinen valta takaa freelancereiden sosiaaliset oikeudet, riittävän sosiaaliturvan ja työehdot. Toteutetaan hallituksen päätös (11. 2.2022) luopua tekijänoikeuskorvauksien sovittelusta työttömyysturvassa osana työllisyystoimia.

4) Ratkaistaan kulttuurin ja luovien alojen edistämiseen liittyvät hallinnonalarajat ylittävät haasteet (sivu 12). Kulttuurialan pitkäjänteiselle ja poikkihallinnolliselle kehittämiselle on tarvetta tulevien hallituskausien aikana. Tätä tavoitetta tukee esimerkiksi kulttuurialaa ja luovia aloja käsittelevän ministeriryhmän perustaminen.

5) Hallitus antaa vuonna 2023 alkavalla hallituskaudella eduskunnalle kulttuuripoliittisen selonteon. Jotta eduskunnalla olisi päätöksiä tehdessään ja kulttuurialan rahoitusta jakaessaan ajankohtainen ja kaikki kulttuurin alat huomioon ottava näkemys, pidämme erittäin tärkeänä myös kulttuuripoliittisen selonteon toteuttamista.

Raportissa esitetyistä toimenpide-ehdotuksista e-lainauskorvauksen toteuttaminen on kirjallisuuden tekijöille sekä tekijänoikeudellisesti että taloudellisesti erittäin merkittävä asia. Sen etenemisestä on onneksi jo aikataulu olemassa. Kannatamme lämpimästi myös koko raportin läpäisevää taustatavoitetta nostaa kulttuurialan pitkäjänteinen kehittäminen tulevien hallitusten kunnianhimon kohteeksi.

**Miten voidaan mielestänne vaikuttaa siihen, että työryhmän viestit tulevat huomioiduiksi ja esitykset toteutetuiksi mahdollisimman hyvin seuraavalla hallituskaudella?**

On esitettävä mahdollisimman konkreettinen suunnitelma, avattava päättäjille toimenpide-ehdotusten kulttuurillisia ja taloudellisia vaikutuksia sekä sitoutettava päättäjät viemään raportissa ehdotettuja toimenpiteitä eteenpäin. Toimenpiteet on kirjattava hallitusohjelmaan. On myös varmistettava, että ministeriöille ja muille vastuutoimijoille varataan riittävästi varoja ja henkilöstöä toimenpiteiden toteuttamista varten.

## Lukukohtaiset kommentit

### **Luku 1: Annamme kulttuurillemme sille kuuluvan arvostuksen. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Kulttuuri kuuluu kaikille, kulttuuri koskettaa kaikkia. Kannatamme lämpimästi kulttuurin merkityksen ja luovan alan potentiaalin tuomista esiin entistä selkeämmin sekä poikkihallinnollisuuden ja ministeriöiden välisen yhteistyön lisäämistä. Kulttuuri- ja luovia aloja käsittelevän ministeriryhmän perustaminen on tähän hyvä keino: luovien alojen toimintaan sekä sitä mahdollistavaan tekijänoikeuslakiin liittyy näkökulmia, jotka jakautuvat usean hallinnonalan erityisosaamisen alle.

Jotta päättäjillä olisi päätöksiä tehdessään kattavasti luovan työn realiteetit huomioiva näkemys, pidämme hyvin kannatettavana, että hallitus antaa eduskunnalle kulttuuripoliittisen selonteon vuonna 2023 alkavan hallituskauden aikana ja ottaa siinä laajasti huomioon luovia aloja koskevat asiat sekä niihin liittyvät toiminta- ja rahoitusvastuut. Selonteossa on tärkeää kuulla luovan alan tekijöitä kaikilta taiteen aloilta.

### **Luku 2: Kasvatamme hyvinvointiamme investoimalla kulttuuriin. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Ehdotus nostaa taiteen ja kulttuurin rahoitus yhteen prosenttiin kaikista valtion talousarvion menoista on kulttuurialalla erittäin toivottu tavoite, ja kannatamme sitä lämpimästi. On myös erittäin ilahduttavaa, että raportissa kulttuuriin sijoittaminen nähdään investointina, joka palautuu takaisin verotuloina ja kohentaa taloutta sekä kansalaisten hyvinvointia. Sanasto yhtyy työryhmän näkemykseen.

Luovien alojen rahaston vahvistaminen ja käyttötarkoituksen laajentaminen koskemaan myös muita kuin esittäviä taiteita sekä yksityisten lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen tieteestä taiteeseen ovat tärkeitä avauksia luovan alan rahoituksen vahvistamiseksi.

### **Luku 3: Tuemme tekijöitä ja vahvistamme samalla talouttamme. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Sisältöjen entistä monimuotoisempi ja laajempi jakelu ei välttämättä näy luovan alan tekijöiden tuloissa, ainakaan myönteisellä tavalla. Kuten raportissa erinomaisesti kiteytetään, digitalisoitumiskehityksen haaste on nimenomaan siinä, että uusissa jakelukanavissa jaettavan sisällön tekijät eivät useinkaan saa riittävää korvausta sisältöjensä jakamisesta. Kirja-alalla tämä näkyy esimerkiksi siten, että kirjailija saa äänikirjasta noin 1/5 siitä korvauksesta, jonka hän saisi painetusta kirjasta. Suomentajalle tarjolla on lähes yksinomaan kertakorvaukseen perustuvia käännössopimuksia, joissa oikeudet kaikkiin lisäformaatteihin luovutetaan. Vuoteen 2022 asti e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainaamisesta ei ole myöskään maksettu lainauskorvausta, vaikka

digimuodossa olevia teoksia on voinut lainata yleisistä kirjastoista ja korkeakoulukirjastoista jo vuosia.

Tekijänoikeuslainsäädännön tulee pysyä alan ja ajan tasalla, sillä se on keskeisessä roolissa luovien alojen toiminnan mahdollistajana. Sisällöntekijöiden asemaan ja luoviin aloihin vaikuttava, nyt jo eduskuntakäsittelyssä oleva DSM-direktiivi on saatettava voimaan vielä tämän vaalikauden aikana. Tekijänoikeuslain uudistamisprosessissa valmistelun ulkopuolelle jäivät kansalliset muutostarpeet, joihin lukeutuu muun muassa sopimussisäisyyssäännösten päivittäminen ja kehittäminen. Tekijänoikeuslain kansallisten muutostarpeiden selvittäminen ja toteuttaminen on tarpeen aloittaa välittömästi direktiivin implementoinnin jälkeen. Tämä tavoite tulee lisätä raporttiin luvun 3 toimenpide-esityksiin ja ottaa osaksi hallitusohjelmaa.

Tervehdimme ilolla esityksiä alan rahoitusinstrumenttien ja tukijärjestelmien kehittämisestä. Raportissa on hyvin tunnistettu se, että luovalla alalla toimii paljon erilaisia toimijoita ja on yritysmuotoja, joille perinteisen elinkeinopolitiikan tuki- ja rahoitusmuodot eivät sovellu. Alan erityispiirteet – kuten korkeat etupainotteiset investoinnit ja ansainnan ajalliset viiveet – on huomioitava, kun kehitetään julkisia kannustimia. Luovan alan tekijät ja yrittäjät ry esittää lausunnossaan käytännön toimenpiteitä, joita Sanasto kannattaa.

Lisäksi ehdotamme, että luvun 3 toimenpide-esityksiin lisätään myös graafisten tekijöiden oikeus yksityisen kopioinnin hyvitykseen. Tekijänoikeuslain yksityisen kopioinnin hyvitystä koskevaa säännöstä ei ole rajattu koskemaan vain av- ja musiikkiteoksia, joiden yksityiseen käyttöön tapahtuvasta kopioinnista hyvitystä nykyään maksetaan. Vuosittain tehtävän tutkimuksen mukaan graafista aineistoa kopioidaan yksityiseen käyttöön merkittävässä määrin: vuoden 2022 tutkimuksen mukaan arvio graafisen aineiston hyvityksen piiriin kuuluvasta sivumäärästä on 622–682 miljoonaa sivua. Yksityisen kopioinnin hyvitysjärjestelmän uudistaminen ja päivittäminen niin, että myös graafisen aineiston tekijät (mukaan lukien kirjailijat ja kääntäjät) saavat jatkossa korvausta teostensa yksityiseen käyttöön tapahtuvasta kopioinnista, tulee sisällyttää toimenpide-esitykseen sekä hallitusohjelmaan. Yksityisen kopioinnin hyvitykseen tulee varata riittävät varat valtion budjettiin. Hyvityksen laajentaminen graafisten teosten tekijöille ei saa vähentää av- ja musiikkiteosten tekijöille ja oikeudenhaltijoille sekä näiden yhteisiin tarkoituksiin osoitettuja varoja.

Koulutukseen ja kulttuurialan osaamispohjan vahvistamiseen liittyvien tavoitteiden lisäksi myös yleisen tekijänoikeustietämyksen ja tekijänoikeusmyönteisen ilmapiiiriin kasvattamisella yhteiskunnassa olisi myönteisiä vaikutuksia koko alaan.

#### **Luku 4: Teemme tarvittavat rakenteelliset uudistukset freelancereiden työskentelyolosuhteiden parantamiseksi.**

**Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Sosiaaliturvajärjestelmä ei aina tunnista kulttuurialalla tehtävää freelancer-työtä. On erinomaista, että työryhmä on kiinnittänyt huomiota nimenomaan luovan alan freelancereiden vaikeaan asemaan, ja hakenut ratkaisuja ongelmiin, joita sosiaaliturva- ja työlainsäädännössä ei tunnisteta. Erityisesti luovan työn tekijöiden työttömyysturvaa on selkiytettävä. Hallituksen päätös (11. 2.2022) luopua tekijänoikeuskorvauksien sovittelusta arvioitaessa oikeutta työttömyysturvaan on askel juuri oikeaan suuntaan. Aikaisemmin eri aikoihin vuodesta maksetut tekijänoikeustulot ovat saattaneet asettaa luovan työn tekijät hyvin hankalaan välikäteen. Raportissa esitetty lähtökohta, jonka mukaan julkinen valta takaa freelancereiden sosiaaliset oikeudet, riittävän sosiaaliturvan ja työehdot, on hyvä.

Apurahojen tason nostaminen ja niiden määrän sekä taitelijaeläkkeiden määrän kasvattaminen tulevan hallituskauden aikana olisi tekijöille erittäin tervetullut uudistus. Taiteilijapalkka sen sijaan on asiakokonaisuus, jossa alakohtaiset erityispiirteet tulevat esiin. Kaikille luovan työn tekijöille ei ole osoitettavissa selkeää työnantajaa. Esimerkiksi kirjallisuuden alalla ei ole toimijoita, joihin kirjailijat voisivat olla luontevasti työsuhteessa. Suomen Kirjailijaliitto on myös esittänyt huolen siitä, että malli voi olla jopa tuplasti kalliimpi toteuttaa kuin apurahamalli. Joka tapauksessa on tärkeää, ettei taiteilijapalkka vähennä jatkossakaan vuosittain myönnettävien apurahojen määrää tai rajoita taiteellista vapautta.

Valtion ja kuntien vastuu sitoutua reilun taiteen periaatteeseen on parasta arjen asenteita ja käytäntöjä muuttavaa työtä. Näin luodaan normi, jossa tekijällä on aina oikeus saada kohtuullinen korvaus tekemästään työstä ja teostensa käytöstä.

## **Luku 5: Tarjoamme kaikille suomalaisille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.**

Kannatamme laajasti kaikkien kansalaisten tasavertaisia mahdollisuuksia saada osansa kulttuurista, osallistua siihen ja nauttia siitä. Raportin luvussa 5 on esitetty runsaasti monimuotoista kulttuuritoimintaa edistäviä, ylläpitäviä ja turvaavia toimenpide-ehdotuksia: kulttuuri luo hyvinvointia, terveyttä, sivistystä ja elinkeinotoimintaa, ja siksi on erittäin tärkeää, että sitä edistäviä yhteistoimintarakenteita ja rahoitusmalleja vahvistetaan hyvinvointialueilla poikkihallinnollisesti eri toimijoita vastuuttaen.

Vuoden 2022 Kulttuuribarometrin mukaan joka kolmas suomalainen käy kirjastossa vähintään kerran kuukaudessa. On pidettävä huolta yleisten kirjastojen riittävän laajasta verkosta (kirjastolla on tärkeä merkitys myös fyysisinä paikkana eikä koulutettujen kirjastotyöntekijöiden merkitystä kirjallisuuden pariin ohjaamisessa voi vähätellä) sekä monipuolisista kokoelmista. E-kirjat ja e-äänikirjat sekä painetut teokset ovat jo nyt käytössä rinnakkain, ei toisiaan pois sulkien, ja kuntien e-kirjastohanke tulee lisäämään saavutettavuutta omalta osaltaan. Kuntien tulee varata kulttuuri- ja kirjastotoimeen riittävät varat, jotta kunnat ja kirjastot voivat toteuttaa tehtävänsä siten, että luovan alan tekijöille maksetaan kohtuullinen korvaus heidän työnsä käytöstä, oli kyse sitten e-aineistojen hankinnasta tai teosten julkisesta esittämisestä.

E-aineistojen lainauskorvausta koskeva selvitys annettiin 19.10.2022. Selvitykseen perustuen ja tiede- ja kulttuuriministerin linjauksen mukaisesti tekijöille voitaisiin maksaa korvausta yleisten kirjastojen lainoista jo vuonna 2023 opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksellä. Kehykseen varattuja vuoden 2023 e-lainauskorvausvaroja esitetään valtion talousarvioon vuoden 2023 täydentävässä talousarvioesityksessä, ja tekijänoikeuslain muutos, jolla turvataan e-lainauskorvausjärjestelmän vakaus ja edellytykset e-lainauksen kehittämiseksi, valmisteltaisiin niin, että lainmuutos tulisi voimaan vuonna 2024. Lainauskorvaukset ovat kirjallisuuden tekijöille erittäin merkittävä tulonlähde, ja Sanasto pitää tärkeänä, että asia edistyy linjatussa aikataulussa. On myös tärkeää, ettei korkeakoulukirjastoja rajata lain valmistelussa lainauskorvauksen ulkopuolelle: korkeakoulukirjastojen lainatuimmat teokset ovat kurssikirjoja ja muita tietokirjoja, joita on saatavilla myös yleisissä kirjastoissa. Lisäselvityksiä ei korkeakoulukirjastojenkaan osalta tarvita lain valmistelua tai lainauskorvauspäätöstä varten: Lainauskorvausta voidaan maksaa heti niiltä osin kuin tietoa lainan määritelmän täyttävistä lainaustapahtumista on saatavilla ja laajentaa sitä mukaa kuin tiedot täydentyvät.

Lisäksi kannatamme erittäin lämpimästi kirja-alan tekijä- ja kustantajajärjestöjen ehdotusta laatia Suomeen kirjallisuuspoliittinen ohjelma. Alalla meneillään oleva koko toimialaa koskeva murros, käyttämätön vientipotentiaali sekä tekijöiden ansaintalogiikan ja kansalaisten lukemistottumusten muutokset vaativat toimenpiteitä. Kirjallisuuspolitiikkaa tulisi Suomessa viedä eteenpäin strategisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Lappalainen Linda  
Sanasto ry